

Nälkäisen jääkarhun lähetyvillä eli nykyrunon vaikeudesta

—

*Maria Forss, Lena Gottelier, Siru Kainulainen,
Taina Ratia & Carita Roivas*

T yö tekijäänsä opettaa, kuuluu sanonta, mutta tällainen optimismi ei näytä pätevän suomalaisen nykyrunouden lukemiseen. Pelottavaksi möhkäleeksi yhtenäistettynä se koetaan niin vaikeaksi, ettei edes kirjallisuuden ammattilaisenkään kannata yrittää.

Näin meille ainakin esitetään – vaikka ehkä suu virneessä – jopa valtamediassa kuten *Helsingin Sanomissa*. Kolumnissaan toimittaja Saska Saarikoski (29.9.2017) toteaa: ”Useimmat tuntemistani kirjallisuuden ammattilaisista lähestyvät nykyrunoutta yhtä mielellään kuin nälkäistä jääkarhua.” Nykyrunon vaikeudesta negatiivisessa mielessä on tehty itsestäänselvyys, jonka yhtenä lähtöpisteinä oli *Helsingin Sanomien* murskaava nippukritiikki kokeellisesta nykyrunosta (Petäjä 19.10.2009).

Mistä vaikeudessa on oikeastaan kyse? Sitä voi lähestyä pohtimalla vaikkapa sitä, millaiseksi lukeminen ja tulkinta käsitetään. Historiallisesti lukeminen on Suomessa ollut ensi sijassa hierarkkisesti tuotettu pakko tai velvollisuus, jonka fokuksessa oli pitkään uskonnollisten tekstien oikeanlainen tulkinta (Laine 2017; vrt. Eskelinen 2016). Toisaalta suullinen kansanrunous oli vuosisatoja osa yhteisön jokapäiväistä elämää, arkea ja juhlaa, ja sitä kannattelivat kokemusten jakaminen ja jäsentäminen. Kansanrunouden tekstualisointi 1800-luvulla tarkoitti myös runouden valjastamista kansallisen lukuohjelman palvelukseen. 1950-luvun modernismi ajoi suomalaisia lukemaan runoutta uudella tavalla. Piti tietää entistä tarkemmin, miten lukea ja tulkita.

Oikean tulkinnan metsästyks, johon lukevaa yleisöä on kasvatettu, peittää alleen sen, että runon äärelle on hakeuduttu ja yhä hakeudutaan muistakin syistä. Äänen aistimellisuus, kielen sointi ja rytmi, sanojen totinen leikki tai ilakoiva peli, kuten myös lukemiseen kuuluva affektiivisuus, kutsuvat runouden taajuuksille – kokemaan sitä. Halu ryhtyä runolle, tarttua sanaan ja sen materiaalisuuteen, on ajateltavissa perustarpeeksi. Sen juuret ovat kommunikaation ja kielen varhaisessa oppimisessa. Helpoksi mielletty laululyriikka vastaa tähän tarpeeseen, mutta vain osittain.

Kun nykyruno kategorisoidaan ”vaikeaksi” monoliitiksi, näkymättömiin jää, että nykyrunous on erityisen monimuotoista. Monimuotoisuudellaan nykyrunous suorastaan huutaa, että on lukuisia tapoja kohdata, lukea ja tulkita runoja. Runoyleisöjä on monenlaisia, ja esimerkiksi lavarunous ja moninaiset runoustapahtumat ovat varsin suosittuja. Runouslehti *Tuli&Savun* päätoimittaja Vesa Rantama (4.10.2017) toteaa vastineessaan Saarikoskelle: ”[K]okemus tulee ennen ymmärtämistä niin kuin muillakin elämänalueilla. Kun niin monet nykyisin liioittelevat tietojensa määrää, on terveellistä tulla muistutetuksi ymmärryksensä rajoista. Tämänkin voi runous tehdä, vieläpä kauniisti ja nautinnollisesti.” Nykyruno tarjoaa lukijoille monenlaisia tilaisuuksia tunnustella kielen mahdollisuuksia ja rajoja, tietämistä ja tuntemuksia.

Lukeminen on sosiaalista, vaikka sitä yksin harrastaisikin; lukeminen tarkoittaa vuorovaikutusta (esim. Kainulainen 2016). Lukutapaan vaikuttaa

Monimuotoisuudellaan nykyrunous suorastaan huutaa, että on lukuisia tapoja kohdata, lukea ja tulkita runoja.

myös ilmapiiri, jossa sitä harjoitetaan, sillä lukijoiksi opitaan. Kun riittävästi kerrataan, lehdenlukija oppii, että nykyrunous on vaikeaa, ja siksi siitä kannattaa pysyä loitolla. Lisäksi kulttuuriuutisten otsikoissa kerrotaan, mikä kirja myy ja paljonko sillä tienaa – ja näin lukija oppii lisää.

Voitaisiinko vaikeaksi julistamisen sijaan puhua esimerkiksi siitä, että uudenlainen kirjallisuus kysyy uusia lukuasentoja ja -asenteita? Että lukemaan oppii lukemalla, tutuksi tullaan tutustumalla? Voisiko tuoda esiin, että ”vaikea” saattaa tarkoittaa sellaista, mikä liikkuu heikoin signaalein tai vaivojen sanoitettujen tuntumien tasolla? Että tuttu voikin tarkemmin katsoen sisältää jotakin vierasta – ja toisinpäin? Ettei kaikki tosiaankaan ole väännettävissä journalistisen näppäräksi tarinaksi?

Loitolla pysyttely havainnollistuu *Helsingin Sanomien* Kuukausiliitteessä julkaistussa pakinassa otsikolla ”Hassun passun huu-huu” (nimimerkki Kuu-kautinen 2017). Pakina on runon muotoon kirjoitettu parodia lastenrunosta. Siinä isä lukee pikkulapsille kirjoitettua loruttelevaa runoa ja miettii ”Ei näitä kestä erkkikään [- -] – siis kuka näitä kirjoittaa?” ja kuvittelee mielessään lastenrunoilijan stereotyypin hennattuine hiuksineen ja värikkäine kaapuineen. Pakina loppuu siihen, kun isä repii lastenkirjan kappaleiksi ja heittää jäänteet roskikseen. Näkökulma on paljastava: keskiössä on isän tuska lastenkirjan lukijana, eivät lapsiyleisön kokemukset lorun kuulijoina saati vanhemman ja lapsen yhteinen lukukokemus. Ongelmana on, millaisen asenteen runouteen aikuislukija on omaksunut.

On mahdollista, että edellä mainitut kirjoitukset Rantaman vastinetta lukuun ottamatta edustavat kirjoittajiensa henkilökohtaista ärtymystä tai viihdyttävää ironiaa. Runous herättää monenlaisia tunteita, eikä runous tietenkään ole pyhä asia, jolle ei sovi nauraa. On kuitenkin oireellista, että maamme vaikutusvaltaisimman ja laajalevikkisimmän sanomalehden linja runouden suhteen on liian usein mainitun kaltainen. Vähättelyä uhkuvan puhinan lisäksi olisi tarpeen saada lukea päivälehdistä mietittyjä argumentteja, jolloin lukijan ei tarvitsisi miettiä, tunteeko kirjoittaja aiheen, josta puhuu, vai hakeeko hän yleisöltä hetken kestävästä hekottelua.

Hetkellisyys kuvaa aikamme ilmapiiriä. Runouden lukeminen kysyy aikaa myös alan ammattilaisilta. Koska media tahtoo pysytellä ajan hermolla ja tuottavuutta kasvattavassa nopean toiminnan tahdissa, sillä ei ole varaa pysähtyä

runon äärelle. Mutta onko kirjallisuudentutkimuksessa sellaiseen mahdollisuuksi-
sia? Pakottaako ”globaalin akateemisen kapitalismin” tahtotila kysymään aivan
muita kysymyksiä – ja tekemään sen ”kansainvälisillä” kielillä (Jakonen 2017)?
Silloin kotimainen kenttä jää journalistien haltuun, eikä heidän tavoitteenaan
tunnu olevan tiedon jakaminen. Tietoa nykyrunoudesta kuitenkin tarvittaisiin.

Kun valtaapitävä taho kaihtaa runoutta tai tekee siitä ”vaikeaa”, mikä tar-
koittaa sille samaa kuin rahan- ja ajanhaaskaus, on syytä epäillä vaaran paikkoja.
Ehkä runous tuottaa kuva-, kuulo- tai tuntokulmia, jotka horjuttavat valtaapitä-
viä, tai hämmentävät tavoilla, joilla on laajempaa merkitystä? Ehkä vaikeaksi
luokittelu kielii runouden voimasta, sen vaikutuksesta ja merkityksestä? Taide,
sanataide mukaan lukien, ei ole välttämättä totutulla tavalla kaunista tai myön-
teisesti affektiivista; se voi olla rumaa, pitelemätöntä ja rajoja rikkovaa. Se ei
välttämättä muodosta tarinaa, suurta eikä pientä. Se houkuttelee tuntemat-
tomuuden pimeään eikä aina johdata helppoon mielihyvään. Yksiselitteistä
tulkintaa tai taiteellista sanomaa ei välttämättä ole tarjolla. Miksei sitä pidetä
uutiskynnystä ylittävänä *huikeanmahtavana* mahdollisuutena?

Opetusministerin asettamassa kansallisessa lukutaitofoorumissa, jolle on
myönnetty miljoonan euron potti, on jäseniä yli 30. Yksikään näistä ei ole runoi-
lija tai runouudentutkija. Valtaajulkisuus ja -media näyttävät antaneen periksi.
Runouden ympärillä ei pyöri raha vaan talkootyö. Samaan aikaan saamme
tuloksia suomalaisten nuorten lukutaidon tosiasiallisesta rapautumisesta.
Ironia, jota journalistitkin harjoittavat, ei avaudu. Lukion opetussuunnitelma
ohjaa monilukutaitovimmaan ja väheksyy kokonaisuuksien hahmottamisen
taitoa. Ammattikoulujen äidinkielenopetus on vähenemässä entisestään.

Yhä kiihtyvämällä vauhdilla ajaudutaan siihen, että muodostuu yhtäältä
pieni lukemaan kykenevien ja toisaalta suuri lukemaan kykenemättömien tai
lukuhaltuttomien ryhmä. Tilanteen huolestuttavuutta syventää välinpitämätön
suhtautuminen koulutukseen yleensä; vain tarve- tai täsmäkoulutus on talou-
dellisesti kannattavaa ja siihen satsataan. Näkemiinkö, sivistys-Suomi?

Kirjallisuus

Eskelinen, Markku 2016. *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*. Helsinki: Siltala.

Jakonen, Mikko 2017. Onko tiede kielestä kiinni? *Acatiimi* 6. http://www.acatiimi.fi/6_2017/5.php
(27.10.2017).

Kainulainen, Siru 2016. *Runon tuntu*. Helsinki: Poesia.

Kuukautinen 2017: Hassun passun huu-huu. *Helsingin Sanomien Kuukausiliite* 9.

Laine, Tuija 2017. *Aapisen ja katekismuksen tavaamisesta itsenäiseen lukemiseen. Rahvaan lukukulttuurin
kehitys varhaismodernina aikana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Petäjä, Jukka 19.10.2009. Uuden runouden äänenmurros. *Helsingin Sanomat*.

Rantama, Vesa 4.10.2017. Käsitys runoilijan yksinäisyydestä on myytti – nykyrunous toimii yhteis-
söissä. *Helsingin Sanomat*.

Saarikoski, Saska 29.9.2017. Sanni on tämän päivän kansallisorunilija. *Helsingin Sanomat*.